

פרופ' יונתן גרוסמן

74 ימי המילואים (ד) – פר החטאת

<p>וְחִטָּאתַ עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּכֹפֶרֶךָ עָלָיו וּמִשַּׁחֲתָ אֹתוֹ לְקֹדֶשׁוֹ. שְׁבַעַת יָמִים תִּכְפֹּר עַל הַמִּזְבֵּחַ וּקְדָשְׁתָּ אֹתוֹ¹</p>

באופן כללי ניכרת ההתאמה בין הציווי לביצוע, וגם אם יש שינויי לשון קלים – כמו לשון "וְהִקְרַבְתָּ" בציווי שהפך ללשון "וַיִּגַּשׁ" בביצוע וכבר נידון לעיל – הקרבת פר החטאת נעשתה בהתאם לציווי. אולם יש שתי תוספות דרמטיות בתיאור עבודת הדם של הפר ואלו רומזות לתכליתו.

שריפת פר החטאת

לשם דיון בכך, ברצוני לפתוח את המסע בדין הייחודי הבולט ביותר שנלווה לחטאת זו, אשר חותם הן את הציווי והן את הביצוע – שריפת הפר מחוץ למחנה. דבר זה מפתיע למדי, שהרי בדין החטאות הרגילות יש לשרוף חטאת פנימית בלבד – זו שהובא דמה אל הקודש, ואילו חטאת חיצונית שדמה ניתן על מזבח העולה נאכלת בידי הכוהנים. בימי המילואים חטאת הכוהנים היא חטאת חיצונית וכל עבודת הדם שלה נעשית על מזבח העולה, ובכל זאת, משום מה, יש לשרוף אותה מחוץ למחנה.

ביאורים שונים ניתנו לדבר זה, וברצוני לציין שני כיוונים מרכזיים:

"קרבתיו של כוהן עצמו"

יש שטענו שבימי המילואים הכוהנים עדיין אינם יכולים לאכול את הקורבנות מפני שטרם הסתיים תהליך קידושם. משה מקריב אומנם את הקורבנות במקומם (או כנציג המזבח, כפי שהצענו בדיון במתנת החזה והשוק), אך גם הוא אינו יכול לאכול מבשר הקורבנות כי אחרי הכול הוא איננו 'כוהן'¹.

זוהי הצעה מפתה, אך היום השמיני מקשה על אימוצה. גם ביום השמיני למילואים חטאת הכוהנים נשרפת,

האם גם פר החטאת שהביאו הכוהנים נוטל תפקיד בכפרתם וקשור להקדשתם? פר החטאת של ימי המילואים 'מתנהג' באופן מוזר. על מנת לעקוב אחר חטאת זו, נשווה תחילה בין לשון הציווי על חטאת זו לתיאור הביצוע:

ציווי: שמות כ"ט, י-ד	ביצוע: ויקרא ח', יד-יז
וְהִקְרַבְתָּ אֶת הַפָּר לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד	וַיִּגַּשׁ אֶת פֶּר הַחֲטָאת
וְסִמָּךְ אֶהְרֹן וּבָנָיו אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּר.	וּסִמָּךְ אֶהְרֹן וּבָנָיו אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ פֶּר הַחֲטָאת.
וְשַׁחֲתָ אֶת הַפָּר לִפְנֵי ה' פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד.	וַיִּשְׁחַט
וְלִקַּחְתָּ מִדָּם הַפָּר וְנִתְתָה עַל קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּאֶצְבָּעְךָ	וַיִּקַּח מִשֶּׁה אֶת הַדָּם וַיִּתֵּן עַל קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב בְּאֶצְבָּעוֹ וַיִּחַטֵּא אֶת הַמִּזְבֵּחַ
וְאֵת כָּל הַדָּם תִּשְׁפֹּךְ אֶל יְסוּד הַמִּזְבֵּחַ.	וְאֵת הַדָּם יִצַק אֶל יְסוּד הַמִּזְבֵּחַ וַיִּקְדָּשֵׁהוּ לְכַפֵּר עָלָיו.
וְלִקַּחְתָּ אֶת כָּל הַחֵלֶב... וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחַ	וַיִּקַּח אֶת כָּל הַחֵלֶב... וַיִּקְטֹר מִשֶּׁה הַמִּזְבֵּחַ.
וְאֵת בֶּשֶׂר הַפָּר וְאֵת עֶרֹו וְאֵת פְּרָשׁוֹ תִשְׂרֹף בְּאֵשׁ מִחוּץ לַמִּחְנֶה	וְאֵת הַפָּר וְאֵת עֶרֹו וְאֵת בֶּשֶׂרוֹ וְאֵת פְּרָשׁוֹ שְׂרַף בְּאֵשׁ מִחוּץ לַמִּחְנֶה
שמות כ"ט, לו:	
"ופר חטאת תעשה ליום על הכפרים	

מקראות הוא עבד ללא בגדי כהונה ונראה לי פשוט שגם בשבוע זה משה לא יכול היה לראות נגעים ככהן (ראו עוד זבחים דף קא ע"ב – קב ע"א).

1 אצל חז"ל מקובלת ההנחה שבימים אלו משה היה "כוהן", ולא נחלקו אלא האם כהונתו נמשכה כל ימיו ולאזיה הקשרים (ראו אנציקלופדיה לתלמודית, "כהן", כרך כז, עמ' קסח). אולם גם לשיטה שמשה החליף את הכוהנים בעבודתם, קשה להגדירו ככהן לכל הדברים. בפשטי

'חטאת פנימית' – וממילא ברור מדוע בשרה נשרף. מאחר שהמשכן טרם התקדש לא ניתן להזות את דם הקורבן בפנים (אל מול פרוכת הקודש), ולכן הוא ניתן בחוץ.

אף שבאינטואיציה ראשונה נראה לאמץ את הגדרת רש"י, שהרי הדם שניתן על המזבח בחוץ נראה כהגדרה היסודית ביותר של 'חטאת חיצונה', בקריאה חוזרת נדמה שהצדק עם רמב"ן. כוונתי בעיקר לסוג הבהמה שנדרשו הכוהנים להביא – פר לחטאת. בפרק ד' החלוקה בין החטאות הפנימיות לחיצוניות השפיעה גם על סוג הקורבן: חטאות פנימיות היו פר, בעוד שחטאת חיצונית הובאה צאן (שעיר או שעירה). מאחר שהכוהנים נדרשים להביא פר, יש בדבר ראייה חזקה לשיטת רמב"ן, שאכן החטאת הנידונה בימי המילואים וביום השמיני היא במהותה חטאת פנימית, אך משום מה דמה ניתן על המזבח בחוץ.

מדוע אם כן הדם לא נכנס פנימה? דומני שאפשר לראות זאת כדבר עקרוני יותר מאשר ניסוח הרמב"ן שהבית בפנים טרם התקדש. חטאת פנימית מחטאת את המקום שבו מתרחשת ההתגלות. בדרך כלל ההתגלות מתרחשת בפנים ועל כן יש להזות מדם החטאת בפנים, אך מאחר שביום השמיני למילואים כבוד ה' נראה על המזבח שבחוץ, זהו מקום ההתגלות בימים אלו ואותו יש לחטא בחטאת 'פנימית'. כלשון רמב"ן: "והנה החיצון כפנימי".⁴

התגלות כבוד ה' באש על המזבח מהותית למגמת ימי המילואים שנחתמים בהתגלות שביום השמיני ועוד נדון בכך. לעת עתה אני מבקש לשוב לשאלה שבה פתחנו ולתהות על תפקיד קורבן החטאת – האם גם הוא נוטל תפקיד בהקדשת הכוהנים ובכפרתם. מלשון רמב"ן שהוזכר לעיל נראה שאכן כך הוא ראה זאת – כקורבן כפרה, והוא אף הצביע על החטא הספציפי שבעטיו היה אהרן צריך להביא קורבן כפרה (ומשום מה גם בניו – אף שלא חטאו בעגל).

אולם לאור דברינו נראה שפר החטאת של הכוהנים המתואר בויקרא ח' לא בא לשם כפרתם שלהם אלא לשם חטוי המזבח, הכנתו לאש ה' העומדת לרדת ולשכון בו. דבר זה ניכר מתוך השוואת התוספות שיש בתיאור ביצוע עבודת הדם ביחס למה שנאמר בציווי.

ושם אהרן ובניו כבר פועלים ככוהנים ויכולים היו לאכול את החטאת.

לפיכך, אם מעמד הכהונה הוא הגורם לשריפת הפר, עדיף להתמקד בדבר מה אחר, כניסוחו של חזקוני:

"ויש נותנין טעם למה נשרפו חטאות המלואים וחטאת של שמיני למלואים – הואיל והם קרבנותיו של כהן עצמו, כמו שמצינו במנחת כהן כליל תהיה" (חזקוני שמות כ"ט, יד).

אם אומנם כוהן מנוע מלאכול כל קורבן שהוא הביא (ולא רק מנחה), ברור מדוע הכוהנים לא אכלו את חטאתם שלהם בימי המילואים (רעיון זה עלה כבר בדיונו בויקרא ד', באי אכילת כל חטאת פנימית).²

"והנה החיצון כפנימי"

על מנת להציג את השיטה האלטרנטיבית, יש לברר תחילה כיצד יש לנסח את הבעיה שאנו עומדים בפניה: האם פר החטאת של ימי המילואים הוא 'חטאת חיצונה' – שהרי דמו ניתן על המזבח בחוץ – ואף על פי כן הוא נשרף (כניסוחו של רש"י: "לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו"), או שאולי יש להפוך את הקערה על פיה: חטאת הכוהנים היא 'חטאת פנימית' – כפי שעולה משריפת הבשר מחוץ למחנה – ואף על פי כן דמה ניתן על המזבח בחוץ.

בדרך השנייה אחז רמב"ן, ולפיכך הוא לא היה צריך לבאר כלל את שריפתה אלא את מקום מתן הדמים:

"והטעם בזה, שהכל גלוי לפניו, והיה פר חטאת זה לכפר על מעשה העגל, וקרבונו של כהן משיח הוא, ושם יצוה להביא את דמו אל מבית לפרכת (בויקרא ד'), ולא רצה עתה להכניסו שם לפניו, כי שם אמר בטעם 'את פני פרכת הקדש' (ד', ו), וכאן עדיין לא נתקדש ולא שרתה עליו שכינה שיקרא 'פרכת הקדש', והנה החיצון כפנימי" (רמב"ן שמות כ"ט, יד).

אני מתעלם כעת מהנחת היסוד של רמב"ן, שחטאת הכוהנים באה בימים אלו ככפרה על חטא העגל (שבזמן הציווי על המשכן טרם התרחש – כל עוד קוראים את המקראות לפי סדרם).³ לענייננו, עצם העיקרון שרמב"ן מצייע חשוב ביותר: לדעתו חטאת הכוהנים היא בעצם

4 הרב יואל בן נון הראה שיש השוואה בין היום השמיני ליום הכיפורים, אלא שביום השמיני דרמת ההתגלות מתרחשת במזבח החיצון – וזו מהותו של היום, ואילו ביום הכיפורים נכנס הכוהן לפני ולפנים (ר"י בן נון, "היום השמיני ויום הכיפורים", מגדים ח (תשמ"ט), עמ' 34-9).

2 בדרך זו אחז גם מילגרם, בפירושו לויקרא, חלק א, עמ' 525.

3 כך עולה מדבריו כאן. במקומות אחרים עולה אצל רמב"ן תפיסה שונה.

שני פעלים אלו הם פעלים נרדפים בעברית המקראית והוראת 'לצקת' איננה אלא 'לשפוך נזולים',⁶ כמו: "כי אֶצַק מַיִם עַל צִמָּא וְנֹזְזִלִים עַל יַבֶּשֶׁה אֶצַק רוּחִי עַל זֶרְעֶךָ וּבִרְכָתִי עַל צֶאֱצָאֶיךָ" (ישעיה מ"ד, ג). לפיכך, יש הקבלה בין חתימת הפסוק הנזכר – "אֶצַק רוּחִי עַל זֶרְעֶךָ", לבין הצירוף שבנבואת יואל: "וְהָיָה אַחֲרָי כֵּן אֶשְׁפֹּךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר... אֶשְׁפֹּךְ אֶת רוּחִי" (יואל ג', א-ב).

עם זאת, מאחר שבלשון הציווי נאמר שיש 'לשפוך' את הדם (כמקובל בתורת הקורבנות), ואילו בביצוע נאמר שמשא 'צק' את הדם, הרי שהבדל זה דורש פשר, גם אם רק מהבחינה הספרותית. האם יש מגמה לשינוי קל זה?

הפועל 'לשפוך' הוא המתאים לציווי על הפר שבא כחטאת הכוהנים. הרי דינה של כל חטאת שבאה ככפרה הוא שלאחר עיקר עבודת דמה, 'שופכים' את דמה הנותר על יסוד המזבח (ויקרא ד', ז; יח, כה, ל), ומשמעות הדבר היא "שאינ מטרם טקסית עצמאית לדם שנותר".⁷ אולם התכלית החדשה של החטאת שפורצת בתיאור ביצוע הוראות אלו מתאימה יותר לפועל 'לצקת'. פועל זה משולב גם במקרים אחרים שבהם מקדשים חפץ מסוים לעבודה דתית. כך למשל נאמר על הקמת המצבה בידי יעקב בבית אל: "וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן אֲשֶׁר שָׁם מִרְאֲשֵׁיתוֹ וַיִּשֶׂם אֹתוֹ מִצְבֵּה וַיִּצַק שָׁמֶן עַל רֵאשֵׁהוּ" (בראשית כ"ח, יח). תיאור דומה יש גם בהקמת המצבה בבית אל המתוארת כשיעקב שב לכנען אחרי גלותו הארוכה בחרן: "וַיִּצַב יַעֲקֹב מִצְבֵּה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר אֹתוֹ מִצְבֵּת אֶבֶן וַיִּסֹּף עָלֶיהָ נֶסֶף וַיִּצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן" (בראשית ל"ה, ד). במקרה שלנו יש להשוות את יציקת הדם על המזבח במיוחד לתיאור יציקת השמן על ראש אהרן בפרקנו: "וַיִּצַק מִשָּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֵאשֵׁי אֶהֱרֹן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ לְקֹדֶשׁ" (ויקרא ח', יב). אומנם במקרים אלו יוצקים שמן, אך גם אם ביחס למזבח הדבר נעשה על ידי דם, אופן הפעולה ומטרתה דומים. בכל המקרים האלו כוונת 'היציקה' היא לקדש את החפץ שעליו 'יצקו' שמן. התפקיד החדש של פר החטאת מזמין את שינוי הפועל – מעתה דמו לא רק נשפך על יסוד המזבח כדין חטאת שמכפרת על בעליה; משה 'יצק' את הדם, ובכך פעל על המזבח עצמו וקידש אותו – "וְאֵת הַדָּם יִצַק אֵל יִסּוּד הַמִּזְבֵּחַ וַיִּקְדָּשֵׁהוּ לְכַפֵּר עָלָיו"⁸.

הקורא את שמות כ"ט מתרשם שיש שני קורבנות חטאת שונים (ששניהם פר) – חטאת הכוהנים שבה אנו דנים, ובסוף הפרשייה – כמובא בסוף הטבלה שלעיל – פר חטאת נוסף שתפקידו לחטא את המזבח. הפסוקים החותמים את הציווי על ימי המילואים בשמות נראים מנותקים משבעת ימי המילואים, עד לכדי ההשערה של כמה פרשנים שאכן מדובר בציווי הנוגע בחיטוי המזבח ושיאנו קשור בתהליך שעוברים הכוהנים:

"פסוקים אלו כמעט בוודאות מתייחסים לטקס נפרד ומובחן, שבו שבעה פרים, אחרים מאלו שהובאו בימי המילואים של הכוהנים, הוקרבו, אחד ליום, על מנת לחטא את המזבח".⁵

כפי שכבר שיערנו, ייתכן שקורבנות הכוהנים הוקרבו רק ביום הראשון, ואילו פר חטאת זה הוקרב שבעה ימים. על פי פיצול זה, שמתרחש בציווי בספר שמות, אכן ניתן לראות את חטאת הכוהנים כקורבן כפרה שלהם, שנפרד מפר החטאת שמחטא את המזבח. אולם בויקרא ח' שתי חטאות אלו אוחדו, והפר שהביאו הכוהנים הפך לפר שתפקידו הגלוי הוא לחטא את המזבח. בשתי פעולות דם חטאת הכוהנים מוסיף הכתוב את התוצאה שמתרחשת בעקבות עבודת הדם. בחתימת נתינת הדם על קרנות המזבח נוסף: "וַיִּחַטָּא אֶת הַמִּזְבֵּחַ", ובחתימת 'יציקת' הדם שנותר אל יסוד המזבח נאמר: "וַיִּקְדָּשֵׁהוּ לְכַפֵּר עָלָיו". שתי תוספות אלו אינן נזכרות בציווי על הקרבת פר חטאת הכוהנים, אולם הן מימוש של מה שהצטווה משה בסוף הפרשה: "וּפַר חֹטְאֵת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל הַכֹּהֲנִים וְחֹטְאֵת עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפֵּרְךָ עָלָיו וּמִשַּׁחְתָּ אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ. שִׁבְעַת יָמִים תִּכַּפֵּר עַל הַמִּזְבֵּחַ וְקֹדֶשֶׁת אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קָדֵשׁ קְדָשִׁים כָּל הַנִּגְעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ" (שמות כ"ט, לו-לז).

'לשפוך' או 'לצקת'

כנראה בשל העמסת משמעות חדשה זו על חטאת הכוהנים השתנה גם הפועל המתאר את עבודת הדם. כפי שכבר הזכרתי, בציווי נאמר "וְאֵת כָּל הַדָּם תִּשְׁפֹּךְ אֵל יִסּוּד הַמִּזְבֵּחַ", ואילו בביצוע הוחלף הפועל: "וְאֵת הַדָּם יִצַק אֵל יִסּוּד הַמִּזְבֵּחַ" (וכן ביום השמיני למילואים – ט', ט). ראשית, יש להציב את שאלתנו במקום הנכון לה:

(עולה, זבח שלמים ואשם), אך את החטאת 'נותנים' על המזבח, ולא מוזכר סביב (ויקרא ד'). בציווי על פר החטאת שבספר שמות יש התאמה למקובל – "וְלִקְחֶתָּ מִדָּם הַפָּר וְנָתַתָּה עַל קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּאֶצְבָּעֶךָ", אך בתיאור הביצוע נוסף באופן מפתיע הביטוי 'סביב': "וַיִּקַּח מִשָּׁה אֶת הַדָּם וַיִּתֵּן עַל קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב בְּאֶצְבָּעוֹ". ייתכן

5 D. K. Stuart, Exodus (NAC), Nashville 2006, p. 628

6 מ"צ קדרי, מילון העברית המקראית, עמ' 452.

7 רנדטורף בפירושו לויקרא (BKAT), עמ' 280.

8 יש מקום לבחון בהקשר זה גם את הגדרת נתינת דם החטאת על המזבח "סביב". בחטיבת הקורבנות זורקים דם על המזבח סביב

• ..... •
• כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולפרופ' יונתן גרוסמן •
• עורך: בנימין פרנקל, תשע"ט •
• ..... •
• בית המדרש הוירטואלי •
• מיסודו של •
• The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash •
• האתר בעברית: <https://etzion.org.il/> •
• האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> •
• משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 •
• דוא"ל: office@etzion.org.il •

ניכר אפוא שפר החטאת שהביאו הכוהנים נצבע מחדש בתיאור ימי המילואים בויקרא, ומעתה הוא מבצע גם את מה שאמור היה לעשות הפר שנזכר בסוף שמות כ"ט. מאחר שכך, קל לעקוב אחר מגמת חטאת זו בתיאור ימי המילואים שבויקרא, וכאמור, היא איננה קשורה בכפרת הכוהנים אלא בחיטוי המזבח. פר החטאת מחטא את המזבח שכבוד ה' עומד להופיע עליו לעיני כל ישראל. חטאת זו מכפרת את המזבח.

למעשה, דבר זה כמעט מפורש בפר החטאת השני שנזכר בציווי שבשמות. הכתוב שם מבליט שחטאת זו באה בנוסף לקורבנות הכיפורים: "וּפַר חַטָּאת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל הַכֹּהֲנִים וְחַטָּאתָ עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפֶּרֶת עָלָיו" (שמות כ"ט, לו). רוב הראשונים הבינו ש'קורבנות הכיפורים' הם איל העולה ואיל המילואים של הכוהנים, כדברי רמב"ן למשל: "והנכון, כי 'על הכפורים' – על שני האילים שהם כפורים לאהרן ולבניו, כמו שאמר כאן 'ואכלו אותם אשר כפר בהם' (פירושו לשמות כ"ט, לו). רמב"ן עצמו הרגיש לא בנוח בהגדרה זו שמוציאה את החטאת מעולם כפרת הכוהנים והוסיף שם: "ואף כי [=וגם אם] החטאת כפרה". אולם לאור דברינו, בדיוק לחלוקה זו מתכוון הכתוב. אכן, גם החטאת משמשת ככפרה אך היא מכפרת את המזבח – "בְּכַפֶּרֶת עָלָיו", בשונה מקורבנות הכוהנים שמכפרים וממלאים את ידי הכוהנים עצמם. אני מדגיש שוב שכך עולה משילוב מגמת מילוי ידי הכוהנים עם הקדשת המזבח בימי המילואים המפורטים בויקרא. בציווי שבספר שמות יש ככל הנראה תפקיד לפר החטאת גם ככפרת הכוהנים עצמם.

עניין זה כבר מביא אותנו לדיון המרכזי שנבקש לפתוח בשיעורנו הבא: מה היחס בין האלמנטים השונים שמקדשים את הכוהנים ומייעדים אותם לתפקידם – מדוע יש צורך גם בהלבשתם בבגדים, גם במשיחתם בשמן (או הזאת שמן עליהם) וגם בהקרבת קורבנות?